

Статья рассматривает диахронические и синхронические аспекты взаимодействия юридической и экономической терминосистем. В работе обращается внимание на вопросы генетических юридическо-экономических транспозиций.

Ключевые слова: юридические термины, экономический дискурс, генетические транспозиции.

Grytskiv A., Gumovska I. Diachronic and Synchronic Aspects of Interaction Between Legal and Economic Term-Systems.

The article deals with the comprehensive research of diachronic and synchronic aspects of interaction between legal and economic term-systems. The authors set considerable store to the problem of genetic legal & economic transpositions.

Keywords: legal terms, economic discourse, genetic transpositions.

Лілія Дзюбко
(Київ)

УДК 81'371.625

КОНОТУВАННЯ ЗНАЧЕНЬ ДІЄСЛІВ ЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ

У статті з'ясовано позамовні чинники, що посприяли розвитку конотативних значень у дієслів економічної сфери, визначено коло таких дієслів та їхні конотативні значення, обґрунтовано переважно узуально-оказіональний характер цих значень.

Ключові слова: конотування, конотовані дієслова, конотативні значення, узуально-оказіональна конотація.

Дієслово, як і інші частиномовні класи слів, за останні двоє десятиріч зазнало змін у своєму кількісному складі, що зумовлено насамперед збільшенням його одиниць за рахунок запозичень і новотворів, а також якісних змін, які торкнулися значною мірою семантичної структури традиційно вживаних питомих українських дієслів та вже узвичаєних у граматичній системі лексем на позначення дії. Ці зміни засвідчують динамічні процеси як у самому складі різних лексико-семантичних груп дієслів, так і в їхньому значенневому наповненні. Найпомітніші зміни сталися в групі дієслів сучасної української літературної мови, що означають дії та процеси, які стосуються різних процесів економічної діяльності. Вони зумовлені позамовними чинниками, насамперед зміною суспільно-політичного ладу в Україні, економічними перетвореннями, що супроводжуються заміною форми суспільної власності приватною, роздержавленням, капіталізацією та приватизацією української економіки, реорганізацією банківсько-кредитної системи тощо.

Для номінування понять термінологічного і нетермінологічного характеру, нових для економічної діяльності України, зокрема процесів приватизації, банківсько-кредитних операцій та ін., з'явилася потреба в залученні відповідних дієслівних лексем. Функції термінологічних найменувань, уживаних у спеціальній, професійній сфері, українська терміносистема задовольняла переважно за рахунок упровадження лексичних запозичень із різних європейських мов та нових дієслівних лексем, утворених на українському ґрунті від іншомовних основ. Таким шляхом потрапили до української економічної термінології дієслова *девальвувати, демпінгувати, монополізувати, дефолтувати, конвертувати, кредитувати, приватизувати* та ін. Дієслова-терміни та стилістично нейтральні загальноновживані дієслова, що позначають економічні поняття, у мові українських засобів масової інформації та в розмовному вжитку почали замінювати негативно-оцінними розмовними дієсловами, одні з яких означають нечесне, шахрайське отримання чи привласнення коштів або іншої власності, крадіжку грошей чи майна (*цупити, лататися, тирити*), інші — нерозсудливе витрачання грошей, марнотратство (*тринькати, хвиськати, розбазарювати* та ін.). Ці стилістично марковані дієслова стали основними емоційно-

оцінними виражальними засобами в номінуванні нових економічних явищ і процесів у житті незалежної України.

Стилістично марковане дієслово **розбазарити** на позначення процесу нерозсудливого витрачання грошей стало емоційно-оцінним конотованим відповідником для потрактування масштабних явищ марнотратства загальнодержавного рівня, напр.: *Рахункова палата: освітяни розбазарили кошти, виділені на розвиток інтернатів* ([http:// www.unn.com.ua](http://www.unn.com.ua)); *Як розбазарили землю під Києвом* («Новини нерухомості»); *Розбазаривши — прихватизувати?* («Україна молода»); *Військова прокуратура не дала розбазарити майно готелю «Власта»* («Львівська газета»).

Надалі економічні процеси в Україні супроводжувалися значними порушеннями законів, норм моралі, що спричинило негативне сприйняття та оцінку їх у суспільній свідомості. У зв'язку з цим постала проблема пошуку відповідних засобів мовної інтерпретації тих незаконних економічних процесів, що відбувалися в Україні та об'єктивної оцінки їх засобами мови.

Під впливом цих потреб почав формуватися другий спосіб передавання негативної оцінки нових економічних процесів, який дістав назву **конотування**. Суть його полягає в розвитку додаткового оцінного або емоційного значення (конотації) слова, уживаного раніше в мові як стилістично нейтрального. Т.А. Космеда з цього приводу зазначає: «...у конкретних умовах спілкування первинно неоцінні граматичні одиниці набувають оцінних значень, саме мовлення вільно інтерпретує реальне й ірреальне, свідоме й підсвідоме, деформує або руйнує природу мовного знака, заново кодує світ» [3, с. 309]. Цей процес торкнувся і дієслів-термінів, і стилістично нейтральних загальноновживаних дієслів сучасної української літературної мови. Набуття додаткового емоційно-оцінного конотативного значення дослідники визначають як поступовий перехід від раціонального до емоційного, як можливість появи новітніх асоціативних реалій, що спочатку є okazіональними і вузьковживаними, а надалі фіксуються в узусі як загальнозрозумілі та загальноновживані одиниці.

Механізм формування, становлення, а згодом і закріплення на основі конотативної ознаки мовних значень являють собою не що інше як стереотипізацію нового уявлення про предмет [1, с. 23]. Розвиток конотацій в українських термінологічних дієсловах спричинили позамовні негативні явища об'єктивного характеру, з якими фахівці пов'язували значення відповідних дієслів. На основі цих асоціацій спочатку в професійному мовленні прями, стилістично нейтральні значення таких дієслів почали потрапляти в оцінні контексти, що сприяло розвитку в них конотативних значень, які були зрозумілі та необхідні лише вузькому колу працівників банківсько-кредитної сфери, тобто okazіональними. В.Л. Іващенко зауважує: «...ступінь конотації деякою мірою залежить від частоти збудження певного комплексу асоціацій, в результаті чого виникають поодинокі (одноразові), спорадичні або постійні (усталені, регулярні) асоціативні зв'язки» [1, с. 23]. За допомогою засобів масової інформації okazіонально конотовані значення дієслів було залучено до ширшого суспільного контексту, вони стали зрозумілими для загального кола носіїв української мови, а через певний час набули суспільного усвідомлення і закріпилися в узусі. «Потенційні можливості, — наголошує Ж.В. Колоїз, — можуть реалізуватися чи не реалізуватися, а згодом актуалізовані потенції прийнятися чи не прийнятися узусом» [2, с. 196]. У такий спосіб розвивалися в українській мовній практиці та у свідомості українського соціуму оцінні конотативні значення в деяких дієсловах, що фіксували зміни форм власності (*приватизувати / приватизовувати*), легалізацію незаконно отриманого багатства (*легалізувати, амністувати*); централізацію влади і концентрацію капіталів (*монополізувати, централізувати*) знецінення чого-небудь (*девальвувати, демпінгувати*), контроль фінансових потоків та чужих прибутків (*контролювати, патронувати*), утрату здатності виконувати встановлені законом вимоги (*дефолтувати*). У сучасному мовознавстві нові конотативні значення слів прийнято розрізняти за сферою їхнього поширення та ступенем закріплення їх у суспільній свідомості мовців. Залежно від цих ознак

конотовані мовні одиниці поділяють на okazіональні, узуальні, okazіонально-узуальні та узуальні [1, с. 57]. Нові конотативні значення названих дієслів, за нашими спостереженнями, мають переважно okazіонально-узуальний характер. Узуального статусу набула конотація лише дієслів *приватизувати / приватизовувати*. У професійному вжитку їх використовують зі значенням “передавати / передати об’єкти державної та муніципальної власності в колективну або особисту власність” [ВТССУЛМ, с. 110]. В українській мовній практиці останнього часу із цим дієсловом пов’язують негативно-оцінне конотативне значення “незаконно, нечесно привласнювати, захоплювати що-небудь, купувати за безцінь об’єкти державної власності”, яке розвинулося на основі асоціацій мовців із системними порушеннями приватизації державних підприємств в Україні”, напр.: *Росія хоче приватизувати українську газотранспортну систему* («Українська правда»); *«Приватизувати не можна залишити у державній власності» — де слід поставити розділовий знак?»*([http:// www.radiosvoboda.org](http://www.radiosvoboda.org)); *Втім, основна мета — дешево і швидко приватизувати дві основні дочірні компанії Нафтогазу Україна: «Укргазвидобування» і «Укртрансгаз»* («Український тиждень»).

Переважно okazіонально-узуальний характер конотацій дієслів на позначення різноманітних дій та процесів, що відбуваються в економічному житті України, зумовлений тим, що вони спочатку з’явилися, а потім розвивалися та закріплювалися у відповідному професійному середовищі, яке номінувало дії та процеси на основі асоціацій з реальним перебігом подій в українській економіці. Ці дієслова виражають спеціальні, вузько вживані значення, тому вони не зрозумілі широкому загалу носіїв мови і саме через це не можуть стати загальноновживаними.

Основною сферою функціонування нових конотативних значень поки що залишається професійне мовлення і мовлення працівників фінансово-кредитних установ та представників влади, а вже від них ці значення потрапляють на сторінки засобів масової інформації, передусім у контексти, де необхідно дати певну оцінку чи схарактеризувати процеси та явища здебільшого негативного характеру, що відбуваються в українській економіці та утворюють негативні конотації, не закріплені в широкій суспільній свідомості та асоціативному полі соціуму. У кожній дієслівній лексемі української мови вони розвивалися індивідуально, на основі випадкових, разових, спорадичних асоціацій або таких асоціативних зв’язків, що виявляють тенденцію до ширшого використання.

Дієслово *легалізувати* звичайно означає: 1. Переходити на легальне становище. 2. Надавати законної сили, узаконювати [ВТССУМ, с. 609]. Сьогодні, у зв’язку з постійним виведенням з України в офшори величезних нечесно зароблених або вкрадених у держави коштів, добутих переважно за тіншовими схемами, це дієслово уживають з негативно-оцінним конотативним значенням “узаконення награваного, привласненого“, напр.: *Декларуючи величезні доходи від цього бізнесу, він у такий спосіб легалізував прибутки від кримінальної діяльності* («Економічна правда»); *Кличко розповів, як олігархи легалізують "офшорні" гроші* («Українська правда»). Синонімічним до нього є дієслово *амністувати* зі значенням виведення з прихованого тіншового обігу коштів, отриманих незаконним шляхом, напр.: *Закон забороняє амністувати капітали засуджених за бандитизм, наркоторгівлю, торгівлю людьми й корупцію.* («День»); *Влада хоче амністувати тіншовий капітал, сподіваючись у такий спосіб розширити базу оподаткування.*(«Галицькі контракти»). Ілюстрацією вживання носієм мови термінологічної одиниці в іншому значенні та появи негативно конотації є дієслово *конвертувати* для називання процесу легалізації нечесно зароблених коштів, участь у якому беруть конвертаційні центри та керівники фінансових установ, напр.: *Кошти, перераховані за нібито виконані роботи й послуги, конвертували у готівку і передавали службовим особам підприємств-вигодонабувачів* («Урядовий кур’єр»); *Тепер в управлінні податкової міліції ДПА у Волинській області мають усі докази того, що директор енергетичної компанії незаконно конвертував готівку* ([http://voltv.com. ua](http://voltv.com.ua));

Затримані махінатори, що конвертували мільйони («Економічна правда»); У такий спосіб протягом минулого року конвертовано у готівку понад 7 мільйонів гривень («Валюта в Україні»).

Із цим конотативним значенням ширше вживають питомі українські дієслова *відмити / відмивати*, бо вони на основі свого прямого значення “робити брудне чистим” прозоріше презентують конотативне значення “робити незаконно отриманні гроші законними, легалізувати їх”, напр.: *У 2006 році Україні відмили в офшорах 32 млрд. гривень («Економічна правда»); Водночас не можна говорити, що всі малі країни паразитують на бажанні несумлінних ділків відмити свої гроші («Дзеркало тижня»).*

Двоє дієслів — *монополізувати та централізувати* — виражають в українській мові синонімічні лексичні значення: “установлювати право когось одного (особи, групи осіб чи держави) над чим-небудь (виробництвом, торгівлею тощо)” та “зосереджувати, об’єднувати щось в одному місці, в одних руках”. Ці лексичні значення дієслів набули негативно-оцінної конотації “узурпація права власності на щось”, яка утверджується в українському узусі, напр.: *Російський бізнес може монополізувати всі привабливі галузі української економіки («Волинь»); АМКУ не дасть монополізувати ринок авіап перевезень («Дзеркало тижня»).*

Нові дієслова *девальвувати, демпінгувати*, як уже зазначалося, — це одиниці вузькопрофесійного вжитку: перше витлумачують як “піддавати (піддати) девальвації, знецінювати (знецінити)”, тобто здійснюване урядом в законодавчому порядку зменшення золотого (срібного) вмісту грошової одиниці, а також зниження курсу паперових грошей відносно золота (срібла) або іноземних валют // зниження вартості національної валюти, що здійснюється центральним банком за системи фіксованого валютного курсу [ВТССУМ, с. 278]; друге дієслово з огляду на значення запозиченого спільнокореневого з ним слова *демпінг* означає “вивозити, продавати товари за значно нижчими цінами, ніж на внутрішньому та світовому ринках, задля витіснення конкурента” [ВТССУМ, с. 283]. Спільним, що об’єднує значення цих дієслів, є втрата справжньої вартості, знецінення, на основі чого в свідомості спочатку професійного, а потім і ширшого кола носіїв української мови сформувалося негативно-оцінне конотативне значення “знецінення чого-небудь без об’єктивних на те економічних причин, безпідставне зниження вартості”, напр.: *Фінансово-промислова група “Приват” вже близько року відкрито демпінгує на ринку нафтопродуктів («Економічна правда»); Замість того, щоб у галузі розвивалися офіційні перевізники, працюють приватники, які також часто демпінгують («Урядовий кур’єр»); До того ж багато вишів демпінгують — занижують плату за навчання, щоб отримати прибуток за рахунок масовості набору («Освіта в Україні»).*

Багатозначне дієслово *контролювати* найуживаніше в українській мові зі значеннями “перевіряти що-, кого-небудь на предмет відповідності установленим вимогам, нормам тощо” та “здійснювати нагляд за ким-, чим-небудь”. Під впливом злочинної економічної діяльності певних структур у цього дієслова з’явилося, насамперед у професійному вжитку, негативно-оцінна конотація “мати владу (незаконну) над чим-, ким-небудь, забирати частину прибутку від їхньої діяльності”, напр.: *Контролюючи депозитарій та біржі, вони (влада) бачитимуть всі оптимізаційні операції, які робитиме бізнес («Економічна правда»); Андрухович: українська влада хоче контролювати навіть літературу («Українська правда»); Янукович підписав законопроект, що дозволить контролювати Церкву, як за Союзу («Рідна країна»).*

Негативно-оцінне значення розвивається і в дієслова *патрунувати*, з яким традиційно пов’язують позитивно марковане лексичне значення — “брати когось під своє заступництво, під свій захист”. Незважаючи на це сьогодні його вживають так само, як і дієслово *контролювати*, з негативною конотацією — “мати владу (незаконну) над чим-, ким-небудь, забирати частину прибутку від їхньої діяльності, надавати захист від посягань кримінальних структур”, напр.: *Судді патрунують сильніших? («Молодий буковинець»); Доведено СБУ: спецслужби патрунують контрабанду («Свобода»); Державні чиновники патрунують антиукраїнські і антиконституційні заходи («Економічна правда»).*

Дієслово *банкрутувати* набуло поширення не тільки як економічний термін, що фіксує об'єктивні та закономірні процеси розвитку світової економіки, але і як одиниця, яку активно вживають засоби масової інформації та представники влади зі значенням «свідомо доводити до стану банкрутства з метою привласнення активів компанії чи знищення відповідного гравця на ринку — фактичне рейдерство»: *Вкладники банку «Таврика» вважають себе обманутими й пограбованими, підозрюючи, що донедавна стабільну фінустанову банкрутують навмисно, і вимагають провести розслідування.* («Економіст»); *«Я говорив з багатьма учасниками ринку, експертами — однозначного розуміння, навіть банкрутувати компанії ні в кого немає...»*(«Галицькі контракти»); *Нафтогаз України: банкрутувати не можна врятувати — РосУкрЕнерго: історія пограбування України* («Дзеркало тижня»); *Завод групи Ахметова банкрутує претендента на входження до групи* (<http://svb.org.ua>).

Дієслово *дефолтувати*, хоч і утворене зовсім недавно в українській мові від англійського запозичення *дефолт*, проте в професійному вжитку вже набуло негативно-оцінної конотації “банкрутство”, яку звичайно певною мірою підтримує також його спеціальне лексичне значення — “відмова держави, юридичної чи фізичної особи в односторонньому порядку від своїх боргових зобов'язань” [ВТССУМ, с. 290], пор.: *Нафтогаз України без гарантій та прямих уколів у серце дефолтує, згибіє* («Ділова Україна»); *Еліта боїться сама собі зізнатися, що вона дефолтує — інтелектуально, морально, електорально* (<http://www.igls.com.ua>).

Отже, процес конотування українських дієслів зумовлений позамовними чинниками. Суть його полягає в розвитку емоційно-оцінного забарвлення таких дієслів для надання їм новітнього, нехарактерного для них значення. Конотування значень дієслів економічної сфери має поки що okazіонально-узуальний характер. Засоби масової інформації сприяють поширенню конотативних значень в асоціативному полі широкого загалу носіїв української літературної мови. Однією з причин конотування дієслів є потреба пошуку адекватних назв для дій та процесів здебільшого злочинного характеру, що відбуваються в економіці України. Функціонування конотованих дієслівних одиниць на позначення економічних процесів та грошово-кредитних операцій має тенденцію до закріплення не тільки в асоціативному полі користувачів та носіїв української мови, а й до фіксування їх в узусі.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і головн. ред. В.Т. Бусел]. — К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. — 1736 с.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іващенко В.Л. Конотативно-оцінний аспект семантики назв осіб за родом діяльності, місцем проживання та національною належністю: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 / Іващенко Вікторія Людвігівна. - К., 1997. - 178 с.
2. Колоїз Ж.В. Українська okazіональна деривація : [монографія] / Ж.В. Колоїз. - К. : Акцент, 2007. — 311с.
3. Космеда Т.А. "Грамматика оцінки" як актуальна проблема сучасного мовознавства / Т.А. Космеда, О.В. Халіман // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. - Х., 2011. - Вип. 22.- С.17–23.
4. Навальна М.І. Динаміка лексики української періодики початку ХХІ ст. : [монографія] / М.І. Навальна. — К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2011. — 325 с.

Дзюбка Л. Коннотирование значений глаголов экономической сферы.

В статье определены внеязыковые факторы, которые способствовали развитию коннотативных значений глаголов экономической сферы, обозначен круг таких глаголов и их коннотативные значения, обоснован преимущественно узואльно-оказіональный характер этих значений.

Ключевые слова: коннотирование, коннотированные глаголы, коннотативные значения, узואльно-оказіональная коннотация.

Dzyubko L. Connoting Meaning of the Verbs in the Economic Sphere.

The article establishes extralingual factors that contributed to the development of connotative meanings of the verbs in the economic sphere, determines the range of such verbs and their connotative meanings, proves mainly usual-occasional nature of these meanings.

Key words: *connoting, connoted verbs, connotative meanings, usual-occasional connotation.*

Віра Драбовська
(Вінниця)

УДК 811.111'374.73

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ АНГЛОМОВНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

У статті розглядаються наявні теоретичні підходи до укладання навчальних тлумачних словників англійської мови. Робиться висновок про комплексний характер сучасних навчальних довідників, що визначатиме подальший розвиток англійської лексикографічної науки й практики у XXI ст.

Ключові слова: *лексикографія, лексикографічна типологія, антропоцентричний словник, навчальний тлумачно-перекладний словник.*

Лексикографія як окрема галузь мовознавства, предметом якої є методи і практика укладання словників, сьогодні все ще перебуває у процесі становлення. Не зводячи сучасну лексикографію винятково до «чистої» науки, її розглядають переважно як багатоаспектну дисципліну: з одного боку, це – теоретична лексикографія (металексикографія) як цілеспрямоване наукове знання, яке дає цілісне системне уявлення з усіх питань, що належать до укладання словників; з іншого – це практична лексикографія (словникарство), яка накопичила великий досвід упорядкованого й системного опису мов.

Для лексикографії ХХ ст. характерним був стрімкий розвиток лексикографічних галузей – термінографії, статистичної, навчальної, довідкової і комп'ютерної лексикографії [9: 5]. Саме питання про словникові типи та накопичення досвіду укладання різнотипних словників призвели до необхідності узагальнити цей досвід, визначити особливості будови та сформулювати вимоги до укладання сучасних лексикографічних джерел.

Мета статті – розглянути наявні на сучасному лексикографічному ринку тлумачні навчальні словники (далі – НС) англійської мови з метою виявлення ключових тенденцій, які визначатимуть подальший розвиток англійської лексикографічної науки й практики у XXI ст.

Потреба в найрізноманітнішій інформації про мову ускладнює й розширює перелік словників, оскільки в одному з них неможливо помістити всю інформацію про неї. Саме тому в будь-якій національній лексикографії простежується велике розмаїття словників різних типів. Згадаємо, що у II-й половині ХХ ст. дослідники традиційно протиставляли одномовні та перекладні словники, виходячи з необхідності охоплення вказаних у них мов. Одним із переважних аспектів класифікації було також фіксування лексики й фразеології, тобто поділ словників на загальні та предметні (*general / subject dictionaries*). Крім того, як доповнення до загальних, виділяли словники для спеціальних цілей (*special-purpose dictionaries*) [13; 14]. За формою їх поділяли на глосарії, конкорданси, тезауруси, частотні, тлумачні, ідеографічні [4, с. 7].

Однією з найвідоміших лексикографічних класифікацій ХХ ст. є побудована на принципі антитез класифікація Л.В. Щерби: 1) словник академічного типу – словник-довідник; 2) енциклопедичний – загальний словник; 3) словник-тезаурус – звичайний словник; 4) звичайний – ідеологічний словник; 5) тлумачний – перекладний словник; 6) неісторичний – історичний словник [12]. В.Г. Гак запропонував класифікацію, побудовану на 8 диференційних ознаках (далі – ДО): 1) за змістом; 2) за відбором лексики; 3) за способом опису; 4) за одиницями опису; 5) за розташуванням матеріалу; 6) за періодом функціонування слів; 7) за призначенням; 8) за кількістю мов [1]. Ще більшу деталізацію запропонував Б.Ю. Городецький, формуючи 20 ДО словників, не виокремлюючи, проте, НС [цит. за: 11, с.11-12].